

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

Szerkeszti: Balogh P. Piusz OPraem,
a gödöllői Premontrei Szent Norbert Egyházzenei Szakközépiskolában

Karácsonyfa, életfa

Keresztény családok otthonában, templomaink csendjében az ünnepi meghittség, az összetartozás elmaradhatatlan jelképe a földísztített, kivilágított fenyőfa, a karácsonyfa. Eredeti mondanivalójától megfosztva, reklámcélok érdekében már novembertől elárasztja az üzletek kirakatait, a szórakozóhelyeket, vasútállomásokat, újabban a köztereket is. Talán ennek is köszönhető, hogy egyre kevesebbszer gondolunk a tényleges tartalmára, jelképi értelmére.

A mai értelemben vett karácsonyfának nincsenek komoly történeti előzményei. A szokás a Habsburg-birodalom polgárházaiban alakult ki a XIX. században. Magyarországon Brunswick Teréz állított először karácsonyfát 1824-ben. A kegyes néphagyomány aztán rövidesen a legendák sorával magyarázta a fenyőfa kiváltságait. Egyik legenda szerint a szent család Egyiptomba menekülve egy fenyőfa ágai alatt pihent meg. Más történetben Jézus az őt üldöző gonoszok miatt bujdokolva a fenyőbokorban lelt menedéket. Hálából megáldotta ezt a növényt: lombját nem hullajtja soha, s az emberek az ágain gyűjtik az ünnepi gyertyát.

A történetek másik csoportja a legenda-irodalom ősbibb rétegébe vezet, s évszázadokkal megelőzi a karácsonyfa-állítás szokását. Az őskorig visszanyúló nép- és eredetmondák gyakori szereplője a világfa, az égig érő fa, az életfa: ismeretlen gyökerei a földalatti, láthatatlan világba nyúlnak (őskultusz), míg koronája az eget, a szintén láthatatlan világot érinti (túlvilágkultusz). Törzse a híd a múlt és a jövő között, azaz a jelen világ.

A fa, az élet fája és a tudás fája a Szentírás teremtéstörténetében is szerephez jut. (Gn 2,9) Az édenkert életfájának további sorsát ismét bőséges legendasor fejt ki. Az egyik változat szerint a Paradicsomból kiűzött Ádám sírján az angyalok elültettek egy kis ágat az élet fájáról, ebből idővel hatalmas fa sarjadt. Ebből a fából készítették Krisztus keresztyét. Az Ádám (a bűn férőija) és Krisztus (a megváltás férőija) közötti teológiai párhuzam szemléletes népi megfogalmazása a paradicsomi fa (bűn fája) és a Szent Kereszt (élet fája) ilyen összekapcsolása. A legenda korai kezdetére utal, hogy a középkori falképeken, festményeken is gyakori kapcsolat, hogy a keresztyfa alsó része mint a paradicsomi fa jelenik meg, mellette az ősszülőkkel (pl. Zsegra, freskó, XIV. sz.).

Egy másik változat szerint az édenkerti tudás fájának anyagából készült az a híd, amelyen Sába királynője ellátogatott Salamon királyhoz, majd ugyanezen híd deszkáit használták föl a keresztfa készítésekor. Az utóbbi történet különösen az etióp vallásos irodalomban terjedt el: Sába királynőjének és Salamon királynak a kapcsolata az etióp kereszténység ősiségének legfontosabb „bizonyítéka”.

Túl a legendák világán kimutatható, hogy az életfa (palmetta) motívuma keleten és nyugaton egyaránt általánosan elterjedt díszítmény volt az ókori és középkori népeknél. Örmény területen a IV. századtól folyamatosan ismert a palmetta-motívum mint az életfa stilizált változata. A honfoglaló magyarság díszítőművészetében szintén meghatározó elem volt (pl. tarsolylemezek). A germán hitvilágban a tél halálát (téli napforduló, december 21.) köszöntötték zöldellő ágakkal, de ugyanez hozzátartozott a tavaszünnephez is. Bálint Sándor kiváló néprajzkutatónk vizsgálata szerint a magyar családokban már jóval a karácsonyfa-állítás mai gyakorlata előtt szokásban volt a karácsonyi asztalra valamilyen zöldellő ágat tenni vagy ilyennel a közeli hozzátartozókat megajándékozni. Akik ezt tették, talán nem is tudták, hogy ezzel a karácsony ősi teológiai tartalmát fejezik ki.

És mit fejez ki a mai karácsonyfa? A sokszor az ízléstelenségig túldíszített fenyőfa „díszjeinek” ma is van szimbolikus értelme. Teremjen neked bőségesen az életed fája, teremje meg mindazt, amit jelképesen, üvegdíszek, csokoládéfigurák formájában ráaggatunk! Ez mint jókívánság a hozzátartozók dicséretére válik. Ha őszinte jókívánságot takar, akkor a karácsony szellemiségének szerves része. De azért a sok dísz között egy gyertyára is maradjon hely a karácsonyfán: nem csupán díszként, hanem az igazi jelképi tartalom kifejezésére. Az életfa tövében, a karácsonyi gyertya fényében halljuk meg a betlehemi angyalok üzenetét: „Ma megszületett a Megváltótok, Krisztus, az Úr, Dávid városában” (L 2,11), vagy Simeon üzenetét: „... látta szemem üdvösségedet, amelyet minden népnek megadtál, világosságul a pogányok megvilágosítására, és dicsőségül népednek ...” (L 2,30–32) Hittel mondva mindez benne lehet a szokványos jókívánságokban: „Áldásos, boldog karácsonyt kívánunk!”

Guzsik Tamás

(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél II/17. 1998. december 15-i számában)

A Gloria (Dicsőség) és a graduále (válaszos zsoltár)

Az embernek a Teremtő által rendelt életcélja, hogy megdicsőítse Istent: törekedjék az üdvösségre, hátrahagyva a hitetlenséget, és remélje az örök életet, megtartva a szeretetet. A liturgia sokszor mélyebben fejezi ki Istennek ezt a megdicsőítését, mint gondolnánk, ezért jó, ha fáradt és száradásnak induló lelkünket minél többször kitesszük az isteni dicsőség ragyogásának és a dicsérő imádság bővizű lelkületének.